

נמרוד אלוני, קובי גוטרמן וציון שורק (עורכים) (2018). הרבגוני הוא הסטנדרטי החדש - הוראה פרטנית בחינוך העכשווי. תל אביב: הקיבוץ המאוחד ומכון מופ"ת. 188 עמודים.

רוני ריינגולד

רפורמת "אופק חדש" מצטיירת בעיני המורות והמורים בישראל בעיקר כזו ששינתה את מבנה המשרה והשכר שלהם. שינויים אלה נקשרו במידת מה לנתיבי ההתפתחות המקצועית שלהם, וסוגיה זו (הטמעת מדיניות פיתוח מקצועי חדשה למורים בישראל כחלק מרפורמת אופק חדש) אף זכתה להיות נדונה בשיח המחקרי החינוכי בישראל. הספר החדש בעריכתם של אלוני, גוטרמן ושורק מאיר מרכיב או חידוש מרכזי נוסף של הרפורמה, קרי הטמעתה של ההוראה הפרטנית במסגרת משרת המורה. במילים אחרות, הפיכת ההוראה הפרטנית למרכיב חובה פורמלי ומתוקצב של ההוראה הבית ספרית.

לפרסומו של הספר שתי עילות או תכליות. הראשונה היא חידוד התפיסה שהגדירה יולי תמיר, שרת החינוך בעת שנוסדה התוכנית, כי הוספת "מאות אלפי שעות פרטניות המאפשרות לתלמידים חלשים לקבל סיוע כדי להתגבר על הקשיים הלימודיים" (עמ' 10) מהווה בסיס או אף מחייבת את המורים להפוך לפרופסיונליים, אוטונומיים ויזמים, אשר אינם מוכנים להסתפק בהוראה הסטנדרטית הפורמלית ואשר פועלים ברוח תפיסות חינוכיות הומניסטיות. גוטרמן מרחיב טענה זו בקובעו כי: "ההשקפה הרואה בשעה הפרטנית... תמונת מיקרו של ההוראה הסטנדרטית שגויה" (עמ' 25). אי לכך, כבר במבוא של הספר נאמר שהוא מבקש להתמקד בערוץ הלימודי ובערוץ החינוכי של ההוראה הפרטנית ולראות בהם כלים שלובים. יעדו של הראשון הינו "בהוראה מותאמת ומשוכללת המאפשרת לתלמידים עם צרכים מיוחדים - תלמידים עם מגוון רחב של קשיים רגשיים וקוגניטיביים - להתמודד בהצלחה עם האתגרים הלימודיים" (עמ' 8). יעדו של השני הוא להסתייע בהוראה הפרטנית כדי לסייע ב"התפתחות הילד ורווחתו" (שם).

תכליתו השנייה של הספר היא מאבק ב"חלוקה הדיכוטומית בין הוראה גנרית הניכרת בסטנדרטיזציה של תוכני הלמידה ודרכיה ובין הוראה יחידנית המותאמת למתקשים ולחריגים... אנו מבקשים לקדם גישה פרטנית שתהיה הולמת ומקדמת גם בכיתות רגילות ומרובות תלמידים" (עמ' 9). כלומר טענתה של אחת מן המורות שרואינה לצורך כתיבת אחד מפרקי הספר, לפיה "זה פשוט טבעי שאנשים בסיטואציה אינטימית יוציאו מעצמם דברים שונים ממה שאותם אנשים יוציאו מעצמם בסיטואציה עתירת משתתפים" (עמ' 181), מתיישבת, לדברי עורכי הספר, עם קביעתו של שורק ש"מתודות חדשות שפותחו במסגרת ההוראה הפרטנית, רעיונות שנוסו והצלחו, חלחלו אט-אט מן החלל הפנימי של השעה הפרטנית אל חלל הכיתה... מתודות חדשות שהן דיאלוגיות במהותן, שיתופיות ויצירתיות" (עמ' 169).

הספר מוגדר (בצניעות או שמא מתוך יומרנות) כ"מדריך לאנשי החינוך וההוראה" (עמ' 7), ופרקיו מתמקדים בעיקר בהצגת אידיאולוגיות, תאוריות וגישות חינוכיות האמורות לשמש

כבסיס הפדגוגי להוראה הפרטנית, ו/או בהצגת אסטרטגיות הוראה או מודלים הוראתיים האמורים לשמש בסיס דידקטי להוראה הפרטנית. אולם ברור שאיננו מדריך בלבד, ושהטענה כי "תכליתו הצגה תמציתית והוליסטית של תשתיות תיאורטיות, דרכים מעשיות ודוגמאות להצלחה למען העצמת העוסקים במלאכת ההוראה הפרטנית" (עמ' 7) איננה מדויקת לחלוטין. ייעודו של הספר גדול בהרבה.

התשתית הפדגוגית המרכזית המוצגת בספר היא גישת החינוך ההומניסטי (כפי שצפוי וראוי בספר שנמרוד אלוני נמנה עם עורכיו), זאת בשילוב עקרונות ההוראה והלמידה הקונסטרוקטיביסטיות ורמיזות לגישת החינוך הבין-תרבותי, כלומר פדגוגיה המכירה את השונות בין הלומדים על מגוון ממדיה האפשריים ומברכת עליה. הדיונים בפרקים הפרקטיים וקולות המורים שניתן להם מקום בשער האחרון של הספר, מצויים בלכידות עם התשתית הפדגוגית, וכך מוצגת התפיסה שההוראה הפרטנית היא זו שיכולה לאפשר פלטפורמה להוראה חלופית לזו הסטנדרטית (אולי למידה משמעותית אמיתית ומהותית). אולם מובן כי פלטפורמה זו של הוראה פרטנית אמורה לשמש רק כמסגרת להתנסות ולתהליכי ההעצמה של המורים והמורות, כדי שיוכלו להביא את הפדגוגיה הנזכרת לעיל אל הכיתה הרגילה והגדולה.

בספר ארבעה שערים. הראשון, ההוראה הפרטנית כנדבך מרכזי בחינוך ההומניסטי ובפדגוגיה המיטבית, מתמקד בתשתית הפדגוגית. בראשון מבין פרקי דן נמרוד אלוני בחינוך ההומניסטי ומבהיר מדוע ההוראה הפרטנית יכולה לשמש כאכסניה לחינוך כזה. בפרק השני קובי גוטרמן מציג קווים מנחים להוראה פרטנית הנשענת על פדגוגיה מיטבית. ענת ברגול-שקד מוסיפה לתשתית הפדגוגית פן פסיכולוגי ומבהירה כיצד ניתן לבסס את קשרי הלומדים והמלמדים באינטראקציות ההוראה הפרטנית על עקרונות פסיכולוגיים העצמי שניסח היינץ קוהוט. מאמרה של ציפי ליבמן, אשר סוגר את השער הראשון, דן באפשרות להבנות למידה פרטנית משמעותית תוך הישענות על הפדגוגיה הקונסטרוקטיביסטית.

השער השני מוביל את הדיון מן התאוריות החינוכיות אל המרחב הבית ספרי. עם זאת, מאמריו אינם פרקטיים בלבד אלא מכילים גם דיונים הגותיים. במאמר הפותח את השער מתמקדת גילת טרבליס בתפיסות ובחזונות של מנהלי בתי ספר באשר להוראה וללמידה הפרטנית, כלומר למגוון סוגיות הכרוכות בקידום חינוך בית ספרי המכיר בקיומה של שונות בין בני אדם ועוסק בסביבה הלימודית המותאמת לצורכי הלומדים השונים. בפרק השני בוחנת בתיה צור את ההוראה הפרטנית כמקדמת מיומנויות שפתיות (של שפה דבורה וכתובה) אצל הלומדים. הפרק השלישי, שאף אותו כתבה גילת טרבליס, עיקרו בהצגת הקווים המנחים להוראה פרטנית המאפשרת מענה מיטבי לשונות בין הלומדים בהתאם לשונות בסגנונות הלמידה שלהם. בפרק הרביעי קושרות אילת סימן טוב וענת ברגול-שקד את השיחה האישית (סוג של מפגשים פרטניים) אל הגישה הנרטיבית, אל הפסיכולוגיה החיובית, אל מודל מקורות הבריאות ופסיכולוגיית העצמי. באמצעות ארבע גישות אלה תורמת השיחה האישית לרווחה הנפשית של הלומדים. בפרק החמישי דן דובי וייס בפדגוגיה דיגיטלית הומניסטית ומראה כיצד הסביבה המתוקשבת

יכולה לסייע להוראה פרטנית הומניסטית. בפרק השישי הנועל את השער דנה אירית נר-גאון באפשרות לנהל בשעה הפרטנית דיון דיאלוגי-ביקורתי המבוסס על פעילות טיעונית.

לאחר הצגת התאוריות בשער הראשון וחיבורן למעשה החינוכי בשער השני, שער השלישי של הספר מוקדש כולו להצגת דגמים יישומיים להוראה פרטנית. בפרק הראשון יעקב תימור מציג מודל להוראה בשעה הפרטנית, אשר התפתח במסגרת פרויקט בן חמש שנים של הנחיית מורים המלמדים שעות פרטניות בגני ילדים ובבתי ספר יסודיים. בפרק השני אורי קצין מציגה מודל חינוכי הומניסטי של הוראה פרטנית המיושם בהצלחה בבית ספר יסודי בשרון. ענת פרישמן-שטרית, אופירה טיקוצ'ינסקי והגר בלום מתארות בפרק השלישי מודל ייחודי לחונכות ולאסטוטגיות למידה בהוראה פרטנית, אשר יושם במרכז להכשרת סטודנטים במכללת סמינר הקיבוצים. בטי שרייבר דנה בפרק הרביעי בשימוש בגישת העיצוב האוניברסלי ובאפליקציות לשם סיוע לעקיפת קשיי למידה בקרב תלמידים עם בעיות קשב וריכוז.

השער האחרון של הספר מוקדש לשני מאמרים אשר אחד נכתב בידי ישראל שורק והאחר בידי קובי גוטרמן, ושניהם מוקדשים להצגת קולות של מורים ומורות אשר נשמעו ותועדו בסדרת מפגשים שהתקיימו בשנת 2017 באזורים שונים בארץ: סיפורי המורים על אודות יחסיהם עם הלומדים, פעילותם כמורים אוטונומיים המתבססים על השקפת עולם פדגוגית (או מבנים אותה) בעת תכנון השיעורים הפרטניים ועוד מגוון נושאים מעוררי השראה. מספר טעימות להלן: "א' היא ילדה שלא מדברת בכיתה. פשוטו כמשמעו. שותקת כמו דג. איך את מרגישה? שותקת. מה שלומך? שותקת. לא ידעתי איך נשמע הקול שלה. ואז בשיעור הפרטני, ושם רק אני והיא. ובתוך דקות א' פתחה את הפה ולא סגרה אותו ארבעים דקות" (עמ' 173); "בשעת ההכנה ובשעות הפרטניות אני מרגישה - לא פחות - שאני מצילה נפשות. הילדים יוצאים מאושרים, מחויכים ורגועים" (עמ' 178); "חשוב לומר שלא רק ילדים באים לידי ביטוי מלא במסגרת הזאת. גם מורים. גם עבור מורים יש פה הזדמנות ללכת רחוק יותר עם חלומות ההוראה שלהם. מורים חייבים לחלום, ואולי המסגרת הזאת תעודד אותם להעז ולחלום עוד" (עמ' 180).

מדובר אם כן באסופת מאמרים מגוונת אשר מבוססת על גישות דיסציפלינריות שונות. לצד זאת קיימת אחידות בתפיסה כי ההוראה הפרטנית אמורה לשמש אכסניה (ולו ראשונית) להוראה מיטבית והומניסטית. זאת ועוד, קיים בספר ציר המוביל מן התאוריה אל המעשה ואל העושים. קובץ המאמרים המעניינים איננו מיועד לציבור הרחב אלא לאנשי חינוך והוראה. למעשה, עומק הדיונים הופך את הספר לראוי לקריאה על ידי סטודנטים בתוכניות להכשרת מורים; מורים ומורות בפועל, גם אם אינם מלמדים בהוראה פרטנית, זאת במסגרת הפיתוח המקצועי המתמשך; סטודנטים בתוכניות להכשרת מנהלים ואף מורי מורים, מכשירי מנהלים וחוקרי חינוך. לקראת סופו של הספר נטען כי:

ההוראה הפרטנית אולי יותר מכל מתודה חינוכית אחרת, מאצילה אוטונומיה מקצועית מוחלטת על המורים. החשש שמורים... יסיפו להורות באותן מתודות כיתתיות עצמן גם במסגרת הפרטנית, התבדתה... המסגרת הפרטנית שהיא אינטימית, מתרחשת...

בהקשרי למידה אחרים ובישיבה דיאלוגית שבה אדם מביט במישרין באדם - מחוללת שינוי מהותי והכרחי בדפוס ההוראה. אפילו רוצה מורה בכל מאודו לשמר את דפוס ההוראה הקודמים שלו - אין הדבר לפי כוחו. (עמ' 169)

כלומר הצלחתו של הספר תושג אם לא ישמש רק כדי להשביח את ההוראה הפרטנית במסגרת השעות הפרטניות (אף שזו תכלית ראויה כשלעצמה). ההצלחה תהיה מלאה אם לא מעט מהמוצג בספר בנוגע להוראה הפרטנית יועבר אל ההוראה בכיתה הכללית. זאת כדי להוביל להוראה משמעותית יותר במרבית השיעורים כתחליף לגישת הסטנדרטיזציה. שונות על בסיס בין-אישי ובין-תרבותי מאפיינת את כלל הכיתות בישראל, ותפיסה הומניסטית צריכה לשמש בתי ספר רבים. גישה אמפתית ומכילה, דיאלוג פתוח ומשמעותי בין לומדים ומלמדים ועקרונות דומים נוספים צריכים להיות נר לרגליהם של המורים והמורות בישראל גם בכיתות הגדולות, אם חפצים אנו במחנכים פרופסיונליים ומוסריים, על אף היעדרו של קוד אתי למורים בישראל. אחרת - מורות ומורים לא מקצועיים, לא מוסריים ולא אמיצים מוסרית ישמשו כטכנאי הוראה בשירות משרד החינוך.

רבקה אלינב (2018). "דווקא רציתי לצאת מגדרי" - מסע הגיבורה כיוצרת: תשובת-הנגד של רומן החניכה הנשי. תל-אביב: מכון מופ"ת. 303 עמודים.

רחל פרנקל מזן

ספרה של אלינב ממשיך את מחקרה הקודם, כי מרה מאד הדעת (2012), שהוקדש לדיון בגיבורה האינטלקטואלית-יוצרת בסיפורת של אלישבע ביחובסקי ולאה גולדברג. מחקרה החדש מוקדש לסיפורת נשים עברית וכללית ובנוי כטרילוגיה של מראות: שלוש יוצרות ישראליות משקפות שלוש יוצרות מן הספרות הכללית - רות אלמוג מול דוריס לסינג, יהודית קציר מול סימון דה-בובואר, ועמליה כהנא-כרמון מול קייט שופן.

במחקרה פורצת אלינב את גדר המחקר שהצטבר עד היום, של חוקרות הספרות הנשית כפלדמן ורתוק, אשר לטענתה חוטאות בהתעלמות ואף בהתכחשות "להפצעתה של נשיות מהזן המקווה", המכונה "הגיבורה הנשית הגדולה", במובן של רומן עיצוב (עמ' 9). דלות המנחה של הכותבת הנשית, כרחל, היא לטענת אלינב, דלות לכאורה; טיעון שנפרס, הודגם והוכח במחקרה הקודם.

אלינב בחרה בשלוש יוצרות (מני רבות, יש להדגיש), שמעצבות נרטיבים של חניכת הגיבורה כאמנית, זו שאם תינטל ממנה אפשרות הכתיבה, יינטל טעם חייה. מסע הגיבורה חוצה את זה הגברי כתשובת נגד, ואלינב בוחנת אותו על נקודות ההשקה שביניהם תוך הדגשתו של